

Вознесенська О. Л., Сидоркіна М. Ю.
Інститут соціальної й політичної психології НАПН України

СІМЕЙНА МЕДІАОСВІТА В СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті запропоновано модель медіаосвіти в системі позашкільної освіти. Визначено вирішальну роль медіаторності як складової сімейної медіаосвіти.

Ключові слова: медіаосвіта, система позашкільної освіти.

Сім'я є першим “соціальним інститутом” для дитини, першим освітнім середовищем. Саме у сім'ї діти здобувають перші навички взаємодії і спілкування, освоюють перші соціальні ролі, осмислюють перші норми та цінності. Характер сімейної взаємодії саме в період дитинства відіграє значну роль у формуванні майбутніх стосунків між дитиною та іншими людьми. По суті, ці ранні стосунки виступають моделлю подальших стосунків, і досвід дитини отриманий під час спілкування у сім'ї відіграє досить важливу роль протягом її подальшого життя.

Але сьогодні, як відмічають дослідники, медіа чинить суттєвий вплив на розвиток дитини, – проявляється тенденція до медіа- або екранної соціалізації, що спостерігається в останні десятиліття. Дослідження ІСПП НАПН України свідчать, що найпоширенішим способом проведення вільного часу всіх вікових категорій населення України є перегляд телепередач. Більш ніж дві третини населення України (як дорослі, так і діти) дивляться телевизор щодня, причому, у сім'ях, де є діти, телевизор зустрічається вдвічі частіше та вдвічі частіше буває включеним. І спостерігається тенденція на зростання [5].

Аналіз досліджень масової комунікації доводить, що такий тип комунікації сучасної людини – і дитини також – включеної у інформаційний простір, змінює психотехніку сприймання, мислення, поведінки. Згідно вислову К. Ворснопа, медіа стало нашим довкіллям, і нерозумно ігнорувати те, що нас оточує. У кожній школі є комп'ютери, інтернет, майже кожен учень чи пенсіонер має мобільний телефон. В багатьох країнах медіаосвіта є обов'язковим предметом у середніх школах, спеціальні курси викладаються в університетах та коледжах, а для дорослих існує багато програм, що забезпечують навчання медіаграмотності протягом життя. В умовах інформаційного суспільства, що швидко розвивається, актуальність розробки програм медіаосвіти абсолютно очевидна.

Свідомо або несвідомо у сім'ї діти навчаються сприйманню і використанню медіа-інформації. “Саме на батьках лежить місія першими навчити своїх дітей основам інформаційної поведінки і безпеки, призвичаїти до культури відбору та сприймання медіа-продукції” [5, с. 166]. Тойнерт і Шорб вважають, що дорослі члени родини відповідальні за розвиток здатності дитини розуміти передачі, особливо інформаційні: “Як різні діти сприймають, оцінюють та переробляють телевізійну інформацію, у вирішальній мірі залежить від сімейної інтелектуальної атмосфери і уваги, що приділяється обговоренню інформації... Спосіб, яким батьки бачать світ, судять про нього і ставляться до нього, відбивається на дитячому ставленні до світу, образі людини і здатності переробляти інформацію. Пропоновану телебаченням інформацію, яку бачать і оцінюють батьки, бачать і діти. Яке значення надають її перегляду батьки в своєму ставленні до світу і життя, таке ж значення вона буде мати і для дітей” [9]. Але де українських батьків навчають правилам взаємодії з медіапростором? У батьків в дитинстві не було комп'ютерів, телевизорів та телефонів в такій кількості. Вік людей, що утягнуті в медіа-життя, з кожним днем стає все

менше. Діти, що прилучилися до цього світу в 5-7 років, відрізняються від дорослих, що зіткнулися з медіа після 18 та пізніше.

До цього слід додати, що згідно останніх досліджень спілкування у сім'ї все більш набуває риси обміну інформацією. Це пов'язано у першу чергу саме із взаємодією сім'ї з інформаційним простором. Завдяки інформатизації суспільства відбувається руйнація сімейних цінностей, члени родини стають далі один від одного, емоційна близькість зменшується, хоча потреба – залишається. За умови такої форми соціалізації переключено формується емоційна сфера дитини: підвищена чутливість до емоційного тону медіа-тексту та байдужість у реальному житті. Можливо прогнозувати зміну норм життя родини за структурними параметрами згуртованості та гнучкості в бік зменшення згуртованості та ступеня пластичності функціонування та управління сімейної системи, збільшення емоційної дистанції. Досить розповсюдженою є тенденція, коли члени сім'ї, навіть збираючись вдома у вільний час, майже не спілкуються – кожен “зайнятий” або переглядом телепередач, або спілкуванням чи “блуканням” мережею Інтернет, або ж грає в комп'ютерні чи відеоігри. У випадку значною відчуженості членів сім'ї досить часто наявні значні проблеми у сімейних стосунках. Таким чином, тенденція до порушення внутрішньосімейної взаємодії проявляється у сукупності із посиленням тенденції до медіасоціалізації дітей. Діти при цьому часто знаходяться фактично сам-на-сам із медіа-контентом та наслідками його впливу, адже у випадку порушення сімейних стосунків, відчуженості дітей та батьків, мова про довіру між батьками та дітьми, достатню для того, аби вони могли вільно обговорювати враження та хвилюючі питання, не йде. Те, що раніше вважалося дисфункцією сім'ї все частіше стає нормою. Медіа-соціалізація призводить до парасоціальних стосунків дитини: якщо хтось не подобається, його можна “вимкнути” – ці моделі поведінки переносяться в живе спілкування, в соціум. І лише в родині можливі відновлення здорових стосунків, гармонійний розвиток дитини.

Метою статті є розробка концепції та моделі медіаосвіти сім'ї в системі позашкільної освіти.

Наші дослідження показали, що батьки погано знайомі з медіа-уподобаннями своїх дітей. В дослідженні приймали участь 100 сімей, що мають дітей молодшого шкільного віку та проживають у Києві та Київській області. 51,28% з батьків знають лише назву книги, що читає дитина, й тільки 12,82% читали її разом; лише 30,26% батьків змогли точно відповісти які телепередачі люблять дивитися їхні діти; 39,74% лише знають їхню улюблену музику, а 34,62% – слухають її разом зі своїми дітьми; в які комп'ютерні ігри грають їхні діти, на жаль, не знають 29,87% батьків, 32,47% батьків знають назву гри і тільки 15,58% у неї грали; 36,51% батьків не знайомі із сайтами, які відвідують їхні діти, але 36,51% у курсі й лише 12,7% батьків відвідували їх.

Отже, постає питання, як зупинити неусвідомлюваний процес “поглинання” у світ медіа, що може викликати залежність і психічні порушення? Як навчити дитину цієї взаємодії? Можна стимулювати національні канали до створення більшої кількості програм та фільмів для дітей та підлітків, але як це запровадити в умовах комерціалізації мас-медіа та економічної кризи? Можна заборонити, примусити не дивитися... Але всі знають, що саме заборонений плід – найсолодший, заборони підвищують мотивацію на пошук шляхів їх обійти, а мобільний інтернет полегшує цей пошук. Ще один шлях – запропонувати адекватну заміну, наприклад, комп'ютерним іграм, тільки що може бути такою заміною для дитини? Танці, малювання, музика? Чи може задоволення від художньої творчості порівняти із

задоволенням від пасивного сприймання мультфільму? На наш погляд, єдиний прямий шлях – навчити дітей та батьків взаємодіяти з медіа без шкоди для себе – сімейна медіаосвіта.

Під медіаосвітою ми розуміємо освіту, що спрямована на вивчення закономірностей масової комунікації (преси, телебачення, радіо, кіно, відео, комп'ютерно опосередкованого спілкування, інтернету, мобільної телефонії тощо). Основні завдання медіаосвіти – підготувати особистість до життя в інформаційному суспільстві, до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, до сприйняття інформації, усвідомлення наслідків її впливу на психіку, формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу й оцінки медіатекстів, навчання різноманітних форм самовираження через створення медіатекстів, оволодіння способами спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів [7].

Тобто медіаосвіта має на меті виховання медіакомпетентності або медіаграмотності – терміни, що часто розглядають як синоніми. На погляд наших німецьких колег це – здатність до кваліфікованої, самостійної, творчої та соціально-відповідальної дії по відношенню до медіа [10]. Зрозуміло, що досвід взаємодії з медіа підвищує рівень медіакомпетентності. Але важливі ще дві складові медіакомпетентності – активне використання вмінь у сфері медіа та готовність до самоосвіти [8]. Для медіаосвіти в системі позашкільної освіти, на наш погляд, також важливим є один з сімох виділених російськими колегами показників медіакомпетентності – креативний [6].

Також відзначимо, що в рамках кроскультурного дослідження під егідою ЮНЕСКО визначені критерії медіаграмотності, що включають два фундаментальних виміри: індивідуальні компетентності та середовищні чинники. Перший вимір представлений трьома компонентами: технічним, критичним і комунікативним – про творчість у взаємодії з медіа мова поки ще не йде. Соціальні стосунки, громадська участь та створення продукції складають на погляд вчених комунікативні здатності. А наш співвітчизник О. Т. Барішполець, аналізуючи праці зарубіжних вчених приходить до висновку, що в концепціях медіаосвіти в цілому переважають виховні, навчальні і креативні підходи до використання можливостей масмедіа. В узагальненому вигляді головні етапи реалізації більшості медіаосвітніх підходів є такими: одержання знань (освітня складова); розвиток сприйняття медіатекстів; розвиток креативних практичних умінь на матеріалі медіа [1]. Розглядаючи філософію медіаосвіти, Д. А. Заруба також включає медіаторчість у основні складові медіаосвіти. Він виділяє основні принципи, що лежать в основі медіаосвіти, – це принцип свободи (у виборі інформації і її інтерпретації), партнерства, або діалогу (у процесі навчання, створення медіапродукції, творчості), принцип ініціативності (творче самовираження за допомогою медіа) [3].

Згідно з постановою Президії Національної академії педагогічних наук України зараз знаходиться в стадії громадського обговорення Концепція впровадження медіаосвіти в Україні [4]. Пріоритетні напрями розвитку медіа-освіти включають організацію за участю громадських об'єднань і медіа-виробників різних форм позашкільної освіти, включаючи форми для дітей дошкільного віку, батьківської педагогіки, творчих студій для дітей і молоді, дитячі та молодіжні фестивалі, конкурси, проекти місцевого і всеукраїнського рівня для сприяння розвитку медіа-культури і підтримки системи медіа-освіти.

А серед форм медіа-освіти виділені медіа-освіта позашкільна, що спрямована на

розвиток способів творчого самовираження особистості та пов'язана з сімейною медіа-освітою і може використовуватися в межах психотерапевтичної і психолого-консультаційної допомоги, та батьківська медіа-освіта, що забезпечує ефективність медіа-освіти сім'ї як провідного чинника і соціального середовища ранньої соціалізації дитини.

Отже, в рамках всеукраїнського експерименту з впровадження медіаосвіти було запропоновано таку модель сімейної медіаосвіти в системі позашкільної освіти.

Дослідження проводиться на базі Будинку дитячої творчості Подільського району м. Києва в рамках благодійного проекту "Батьківська педагогіка" та Центру дитячої та юнацької творчості Солом'янського району м. Києва за підтримки ГО "Центр екології сім'ї".

Освітня інновація: програма підвищення сімейної медіакультури (для сімей, що виховують дитину молодшого шкільного віку).

Завдання дослідження:

Провести навчально-методичну роботу з педагогічним колективом експериментального навчального закладу та роз'яснювально-методичну роботу з батьками учнів молодших класів експериментального навчального закладу.

Розробити соціальну програму впровадження медіаосвіти та медіапросвіти населення України в умовах позашкільної освіти.

Експериментальне дослідження складається з трьох етапів:

Підготовчого: просвітницькі лекційно-семінарські заняття з вчителями, педагогами-організаторами, заступниками директорів шкіл, викладачами системи позашкільної освіти щодо тематики експерименту; опитування сімей учнів молодшої школи з тематики освіченості батьків та дітей щодо медіа-переваг один одного; розробка програми лекційно-семінарських занять для батьків учнів молодшої школи щодо медіа-культури : вплив різного медіаконтенту на розвиток дітей різного віку, медіа-залежності та форми їх подолання, культура обговорення медіа-продуктів з дітьми, тощо.

Основного:

– підвищення медіакультури сімей, що виховують дитину молодшого шкільного віку шляхом організації медіа (кіно) - клубу (перегляд кінофільмів кількома сім'ями з дітьми з наступним обговоренням) – практичне заняття з культури обговорення медіа-продуктів з дітьми;

– розвиток медіа-творчості у сім'ї (створення кожною сім'єю, що приймає участь у дослідженні власного мультфільму, сайту, іншого медіа-продукту) – перехід зі споживацького рівня взаємодії з медіа на рівень створення медіаконтенту.

Завершального: повторне опитування сімей, що приймали участь у дослідженні та програмі підвищення медіа-культури сім'ї; обґрунтована соціальна програма впровадження медіаосвіти та медіапросвіти населення України в умовах позашкільної освіти.

Особливого значення ми надаємо етапу медіа-творчості у сім'ї. Колективна творчість, динаміка спільного вирішення завдань з урахуванням індивідуальних інтересів членів сімей викликає величезний інтерес. Саме творчість із застосуванням медіа може стати, по-перше, адекватною заміною дозвіллю перед телевізором або "блуканню" в інтернеті, а, по-друге, саме спільна творчість впливає на сімейні стосунки, сприяє підвищенню згуртованості родини та гнучкості в прийнятті рішень, дозволяє взаємодіяти в діалоговій формі, з повагою ставитися до ідей як батьків так й дітей, та навіть сприяє зростанню батьківської впевненості та послідовності батьків у вихованні дітей. Крім того, творчість взагалі, а медіатворчість зокрема формує творче ставлення до життя, активну життєву позицію. Отже ми вирішуємо

також виховні завдання позашкільної освіти та пріоритетні завдання соціальної політики України, пов'язані з сімейною політикою. А сучасні діти вже досить готові до медіаторчості: мобільними телефонами можна створити власне відео, розмістити його в інтернеті та обговорювати. Для медіаторчості сьогодні достатньо мобільного телефону, фотоапарату та комп'ютера.

Досвід проведення сімейної арт-терапевтичної студії, в рамках якої сім'ї займалися спільною художньою творчістю, а також результати досліджень, які проводились на базі БДТ Подільського району міста Києва, демонструють необхідність та релевантність такої форми роботи. Визначені принципи організації спільної художньої творчості сімей у сімейній арт-терапевтичній студії: повага до інтересів та потреб сім'ї; повага до праці сім'ї та результатів творчості; повага до думки як батька так і дитини; створення атмосфери особистісного комфорту. До соціально-психологічних принципів реалізації сімейної арт-терапевтичної студії відносяться: принцип гуманістичної спрямованості у стосунках між дорослими та дітьми; принцип соціальної зв'язаності батьків і дітей; принцип активної участі батьків в заняттях; принцип індивідуального підходу; принцип позитивного мислення [2].

Отже, можемо зробити висновок, що сімейна медіаосвіта в системі позашкільної освіти повинна містити розвиток медіаторчості сімей, що благотворно впливатиме як на сімейні стосунки, так й на побудову відповідального ставлення до медіа як з боку батьків, так й з боку дітей. Саме позашкільна освіта саме та база, що може забезпечити повноцінні заняття і з батьками, і з дітьми.

Використана література:

1. *Баришполець О. Т.* Медіаосвіта: зарубіжний досвід. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=84&c=2072>
2. *Вознесенська О. Л.* Гуманізація стосунків між поколіннями: досвід сімейної арт-майстерні. / О. Л. Вознесенська, М. Ю. Сидоркіна // Наукові студії із соціальної та політичної психології: [36 статей] / АПН України, Ін-т соціальної та політичної психології; редкол.: [С. Д. Максименко, М. М. Слюсаревський та ін.] – К.: Міленіум, 2007. – Вип. 17 (20). – С. 19-27.
3. *Заруба Д. А.* Філософія медіаосвіти як складова філософії освіти // Вища освіта України. 2009. № 3. Дод. 1. Тем. Вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – К.: Гнозис, 2009. – 630 с. – С. 92-94, С. 94.
4. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні. – Режим доступу: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm
5. Медіа культура особистості: соціально-психологічний підхід: Навчальний посібник / О. Т. Баришполець, Л. А. Найдюнова, Г. В. Мироненко та ін.; за ред. Л. А. Найдюнової, О. Т. Баришпольця. – К.: Міленіум, 2009. – 440 с.
6. *Федоров А. В.* Медиаобразование: история, теория и методика. – Ростов-на-Дону: ЦВВР, 2001. – 708 с.
7. *Федоров А. В.* Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности. – Таганрог: Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2010. – 64 с.
8. *Potter W. J.* (2001). Media Literacy. Thousand Oaks. – London: Sage Publication, 423 p.
9. *Theunert H., Schorb B.* "Mordsbilder": Kinder und Fernsehinformation. Eine Untersuchung zum Umgang von Kindern mit realen Gewalt-darstellungen in Nachrichten und Reality-TV im Auftrag der Hamburgischen Anstalt für neue Me-dien (HAM) und der Bayerischer Landeszentrale für neue Medien (BLM). Schriftenreihe der HAM. – Band 13. – Berlin 1995. – S. 217.
10. *Tulodziecki G.* (1997): Medien in Erziehung und Bildung. Grundlagen und Beispiele einer handlungs- und entwicklungsorientierten Medienpädagogik. Bad Heilbrunn, p.120.

Вознесенская Е. Л., Сидоркина М. Ю. Семейное медиаобразование в системе внешкольного образования.

В статье предложена модель медиаобразования в системе внешкольного образования. Определена решающая роль медиатворчества как составляющей семейного медиаобразования.

Ключевые слова: медиаобразование, система внешкольного образования.

Voznesenskaja O. V., Sidorkina M. J. The mediaeducation in the system of after-school education

Model of Mediaeducation in the system of after-school education is offered in the article. The leading role of mediacreativity as a part of family mediaeducation is determined.

Keywords: mediaeducation, system of after-school education.

Биковський Т. В.

**Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розкриваються основні засади формування інформаційної компетентності учнів позашкільних навчальних закладів.

Ключові слова: позашкільний навчальний заклад, інформаційна компетентність.

У сучасних умовах інформаційні технології є невід'ємною складовою життєдіяльності держави, суспільства, людства і значною мірою визначають подальший соціальний, економічний та політичний розвиток. Указом Президента України 2011 рік в Україні оголошено Роком освіти та інформаційного суспільства, що обумовлює актуалізацію питань освіти, науки та інформаційних технологій.

Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства визнав, що інформаційні і комунікаційні технології (ІКТ) можуть зміцнити впевненість у майбутньому, зокрема дати людству спосіб, яким воно може змінити діяльність, взаємини і життя людей.

Правові, соціально-економічні, організаційні, освітні та виховні засади позашкільної освіти, позашкільних навчальних закладів розкривають Закони України “Про освіту”, “Про позашкільну освіту”, “Про охорону дитинства”, Національна доктрина розвитку освіти, Концепція позашкільної освіти та виховання, Положення про позашкільний навчальний заклад тощо.

Розробка ефективної методики навчання інформаційних технологій у позашкільних навчальних закладах, що базується на застосуванні компетентнісного підходу, визначає, що в його основу покладено таку категорію як компетентність.

Питання компетентності розглядали у свої працях такі вчені, як: А. А. Вербицький, Н. М. Бібік, Е. Ф. Зеєр, І. О. Зимня, М. Р. Катуніна, О. І. Локшина, О. В. Овчарук, Н. Ф. Радіонова, Г. К. Селевко, А. П. Тряпціна, А. В. Хуторський та ін.

Аналіз наукових досліджень, що з проблеми компетентностей, показує, що загальноприйнятого їх визначення немає. Так, визначення компетентностей відповідає досвіду країн, їх традиційним цінностям освіти, орієнтації на розуміння наукової картини світу, духовності, соціальної активності тощо. Зокрема, у Великій Британії до них відносять ключові навички; у Німеччині – ключові кваліфікації; в Данії – базові навички. Встановлено, що у Росії також не існує на сьогодні загального розуміння терміна “компетентність”, немає і єдиного визначення.

Отже, у даній статті розглянемо питання формування інформаційної компетентності